

ב"ה

מצות אהבת ישראל

תוכן הענינים

- 1....."כמוך" במעשה
- 3.....בלב
- 7.....להלכה

"כמוך" במעשה

וְאֶהְבֶּתְךָ לְרַעֲךָ כְּמוֹךְ אֲנִי ה'¹. ותמהו מפרשי המקרא² על מה שדייק הכתוב לומר "לרעך" תמורת "את"³ רעך, "אותו כמוך"⁴ או "רעך"⁵. סתם⁶. וביארו שלשון זה מורה על טיבו של המצוה, שאינה לאהוב עצמותו של רעהו⁷ (דאם כן על כל אחד למסור כל אשר לו לחבירו כמו לעצמו⁷) אלא – כל השייך לרעהו, כלומר לאהוב ולחמוד לחבירו כל מה שהוא אוהב וחומד לנפשו⁸, או להראות אהבה

(1) ויקרא יט, יח

(2) אבן עזרא, פענח רזא, חזקוני, מלבי"ם, רש"ר (ויקרא, שם); "הלמ"ד נוסף כלמ"ד לאבנר" (אב"ע שם).

(3) י"ש הבדל בין מלת את שמורה על הפעול ובין שימוש הלמ"ד שמורה ההגעה אל הדבר, כמו ונתן את מלכיהם בידך הוא הפעולה בגוף העצם, ונתן לו הוא ההגעה לידו. וכן תמיד... פעל אהב תקשר תמיד עם את. ופה נקשר עם למ"ד, וכן לקמן (יט ד) ואהבת לו כמוך" (מלבי"ם).

(4) שאם היה רוצה לומר שיאהב אחר כמו עצמו, היה לו לכתוב "ואהבת את רעך כמוך", וכן "ואהבת לו כמוך", ולא כתב "ואהבת אותו כמוך" (ר"י בכור שור ויקרא, שם). "ואין להעלות על הדעת קיום דרישה כעין זו. כי האהבה האמורה כאן מוטלת עלינו ביחס לכל אדם; אך אהבה המתייחסת לאישיותו של האחר זקוקה לתנאים המתקיימים רק לעיתים רחוקות: היא מושתתת על התאמה וקירבה בין הנפשות, המצויה רק בין אנשים מעטים. דוד מצא לו ריע כיונתן; ועל אהבתם הוא אומר: "ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאהבהו יהונתן כנפשו" (שמואל א' יח, א). אולם נאמר כאן: "ואהבת לרעך כמוך" (רש"ר שם).

(5) הדר זקנים (שם).

(6) דרשות ר"י אבן שועיב (קדושים): ועיקר מצוה זו אינה שיאהב אדם לחבירו כמוהו, כי היאך יתכן שתצוה תור' מה שאינו טבע ולא יתכן. והנה כתיב עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. והנה האדם יתן ידו וזרעו בעבור גופו.

(7) אם היה כתיב רעך הייתי אומר שצוה הקדוש ברוך הוא לתת לחבירו ממונו וכל אשר לו כמו לעצמו (הדר זקנים שם). ובערוך השולחן (או"ח סי' קנו): אין הכוונה שיאהבנו כנפשו ולחלוק עמו בממונו, שהרי לא כתיב בעניין זה כלל דהך קרא כתיב אצל הלאוין דלא תלך רכיל לא תשנא לא תקום ולא תטור ש"מ דהצווי הוא שלא לעשות לו רעה ובדבר שאין בזה הפסד ממון [ג"ל].

(8) אוצר המדרשים (אייזנשטיין) לעולם ע' 274 (פי"ז). "ועל דעתי שהוא כמשמעו שיאהב הטוב לחברו כמו לנפשו" (אב"ע שם). "יאהב ברכות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה" (רמב"ן, שם). ובסמ"ג (מ"ע ט): ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח) כללו של דבר דעלך שני לחברך לא תעביד כדאיתא במסכת שבת בפרק שני (לא, א) ... ומ"ש לרעך ולא אמר את רעך בא ללמד שחייבה תורה לאהוב ולחמוד לחבירו כל מה שהוא אוהב וחומד לנפשו.

וכתב בספר הברית (ח"ב מאמר י"ג): יש אומרים כי "כמוך" – בהנאה, בדבר שאתה מקבל הנאה תתן לו אם אתה אוהב סוס תן לו סוס אם אתה אוהב כלב תן לו כלב הוא דעת מתרגם אשכנזי, ואנחנו נמלטנו בישע אליהם מכל לחציהם ודחיקיהם, כי לדעתנו לא קשה לנו מלת כמוך כלל, ואדרבה במלת כמוך התורה תפרש באר היטב כוונתה שתצוה על דבר שהוא דרך הטבע מה שכל אדם יוכל לקיימה, לא על דבר שהוא נגד הטבע מה שאין האדם יכול לקיימה.

ולעיל מיניה הרחיב את הדיבור בכוונתו:

והכונה לדעת עבדך אני הוא כל אופני הטוב והחסד שהאדם מסכים בדעתו וגומר בלבו שראוי לו לקבל מאהובו יעשה לרעהו שהוא כל אדם: ואחזה אנכי אשית לבי להגיד לאדוני דבר זה על דרך משל בעבור מה שיש בו מן הבאור והגלוי לענין זה על בוריו, והוא, ראובן רוצה

במעשים שבש"ל רעהו ("לרעך")⁹, לחמול על ממונו בפועל¹⁰ ויתנהג בהם כפי שהוא היה רוצה שיתנהגו על חפציו¹¹, וכיו"ב, על דרך שאמרו יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך¹². ויש שפירשו שאהבה זו היינו להמנע ממעשים המורים על שנאה¹³ כי בזה ישו כולם¹⁴, כמאמרו של הלל מה דעלך סני וכי¹⁵. ויש שפירשו שעל אף שלשון "כמוך" מורה על אהבת חברו כגופו ממש, על כרחך דיבר הכתוב בלשון הפלגה¹⁶, אבל יתכן שלשון "לרעך" אף הוא מורה כן¹⁷ ולכמה דעות¹⁸, בנקודה

משמעון אוהבו שיתנהג עמו כאוהב נאמן בכל הדברים וחושב בלבו אלה הדברים והאופנים שראוי לו לשמעון להתנהג עמי, א) שיאהב אותי באמת לא בזיוף, ב) שיתנהג בי כבוד תמי כי כן ראוי להיות וכמאמר חז"ל כבוד חברך כמורא רבך, ג) שידרוש שלומי תמיד כי כן ראוי לרעים אוהבים להיות בשלום תמיד ולדרוש איש בשלום רעהו, ד) שישתתף בצערי, ה) שיקבל אותי בסבר פנים יפות כשאבוא לביתו, ו) שידין אותי לכף זכות בכל דבר, ז) שיתנדב בגופו באיזה טרחא קטנה בשבילי והוא ילוני בעמלי לפעמים בדבר שלא יעמול בו הרבה. ח) שיתנדב להושיע לי בדבר מועט מממונו לפעמים בעת שאצטרך בה בהלואה או במתנה דבר קטן ולא ימנע ממני שאלה אחת קטנה כדרך טוב איש חונן ומלוה, ט) שלא יתגאה עלי. והוא מסכים בשכלו וגומר בלבו עוד דברים רבים כאלה, אבל לא יסכים בשכלו ששמעון יתן לו כל הממון שלו וכל ביתו וכל רכושו באהבתו אותו זה לא ירצה ראובן מעמו ולא יחפוץ מאתו כי הדעת לא יסבול זה והשכל לא יחייב כן.

ונמשך הכתוב והקבלה (ויקרא שם) בדרכו הוא: ואהבת לרעך כמוך כלומר אהבה לרעך יהיה בכל אותן האופנים, כמוך, כמו שאתה מבקש את האהבה מרעך... כמו אתה. (וויא דוא), ויחסר הנשוא שהיא בקשת האהבה, לכן נראה לי שבמלת כמוך נכלל גם כן הוראת החמוד והחשק אל הדבר, מענין כמה לך בשרי (תהלים ס"ו), ופי שנים בהוראת כמוך, וטעמו כמו שאתה תחמוד ותתאוה (וויא דוא זיא וויינשעטסט):

9) תפארת יהונתן (ויקרא, שם): ואהבת לרעך כמוך והיינו בשביל רעך מותר אתה לתבוע עלבוננו ולנקום ולנטור בשבילו אבל לא בשביל עצמו וזה כנחש.

10) ספר החינוך (מצוה רמג): לאהוב כל אחד מישראל אהבת נפש, כלומר שנחמול על ישראל ועל ממונו כמו שאדם חומל על עצמו וממונו, שנאמר [ויקרא י"ט, י"ח] ואהבת לרעך כמוך. ואמרו זכרונם לברכה [שבת ל"א ע"א] דעלך סני לחברך לא תעביד. ואמרו בספרי, אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, כלומר שהרבה מצוות שבתורה תלויין בכך, שהאוהב חבירו כנפשו לא יגנוב ממנו ולא ינאף את אשתו ולא יגנוב ממנו ולא בדברים ולא יסיג גבולו ולא יזיק לו בשום צד.

11) פירוש הריב"א (ויקרא שם): וכן יתנהג אדם עם חבירו באהבה מה שלא ירצה שיעשו לו אל יעשהו לחבירו וזהו ואהבת לרעך כמוך. כך פי' הרב אליקים. ובספורנו (שם): אהוב בעד רעך מה שהיית אוהב בעדך אם היית מגיע למקומו. ובהדר זקנים (שם): כתי' לרעך, כלו' אהב מה של רעך כלו' שלא תגזול לו ממנו ואם תוכל להציל ממנו הציליה ושנא מי שרוצ' לגזול לו. ובש"ה (שער האותיות אות ב"ת): 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט, יח), כי כל הדברים הנאהבים והרצויים לך, חייב אתה להשתדל במעשה ובדיבור, ולעשות לרעך.

12) רזא דמאיר לפענח רזא (שם) אות לב.

13) מלבי"ם (ויקרא, שם): כבר גדר זה הלל הזקן (במס' שבת כמה שלימד להגר כל התורה על רגל אחד) מה דעלך סני לחברך לא תעביד, שאהבה זו הוא הפך השנאה. שיראה להגיע לחברו מה שרוצה להגיע לעצמו, הן מן התועליות הן משמירת הנזק, שישתדל בכל אשר הוא לתועלת חברו הן לבריאות גופו הן להצלחת נכסיו בכל אשר ישתדל לעצמו, וכ"ש שלא יגרם לו דבר אשר רוצה למנוע מעצמו. וראה גם פרי מגדים (או"ח א"א סי' קנו): ראיתי בשו"ת מעיל צדקה ... סימן כ"ב... ונהנתי מאוד. מה שכתב ואהבת לרעך כמוך, עיין מהרש"א שבת ל"א א' [ד"ה] דעלך "סני" כו', הא העדר הטובה אין בכלל זה. ויש לעיין אי דווקא שיכול לעשות לעצמו, או אף שאי אפשר לעצמו רק לחבירו מכל מקום העדר הטובה אין עובר מצות עשה ואהבת.

14) ספר הברית (ח"ב מאמר י"ג): והנה כונת הפסוק הזה הוא על שני פנים מטוב ועד רע דבר והפוכו חייב ושלילה החיוב הוא שתעשה עם רעך טובות, והשלילה הוא שלא תעשה עמו רעה, אך ההפרש אשר בין שני פנים האלה הוא, כי בענין השלילה אין הבדל בין עצמו לזולתו כלל, ר"ל כל דבר שאין האדם רוצה שיעשה לו אחר לא יעשה הוא לאחר קטן כגדול אפילו דבור קל כאשר זכרנו למעלה (פרק י"ג מאמר זה) והתבוננת על מקומו, ואולם בענין החיוב יש הבדל בין עצמו לזולתו, והוא שהאדם מחויב להטיב לזולתו אך לא במדה אשר מודד לעצמו, והוא מחויב לאהוב כל אדם אך לא בשיעור אשר אוהב את עצמו, כמו שאמרו חז"ל (בפרק איזהו נשך) וחי אחיך עמך (ויקרא כ"ה) חייך קודמין לחיי חברך.

15) חזקוני (לפירוש השני): ד"א אינו אומר ואהבת לרעך כמוך. דאי אפשר לעשות כן אלא לרעך, פירוש ואהבת לעשות לו טובה כמו שאתה אוהב שיעשה הוא לך. דעלך סני לחברך לא תעביד. ובספר הברית (שם): לכן הלל הזקן לא אמר להווא גר שנתגייר אלא השלילה לבד בעבור שהגר אמר אליו שלא יאריך לו יותר מהעת אשר יוכל לעמוד על רגל אחד ע"כ תפס ענין שאין לחלוק בדבר מן הדברים בו, הוא השלילה שאין הבדל בו בין עצמו לזולתו כלל ויוכל להאמר בלשון קצרה, וסמך עצמו כי לאחר שיתגייר ילמדנו גם החיוב שבו הבדלים רבים בדרך ארוכה.

16) רמב"ן (ויקרא, שם): וטעם ואהבת לרעך כמוך - הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חבירו כאהבתו את נפשו. ובטור הארוך (ויקרא שם): ואהבת לרעך כמוך, והוא לשון הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהב את חבירו כאהבת עצמו. ובספר הברית (ח"ב מאמר י"ג): נתקשו כמה מפרשים על זה הפסוק איך תצוה התורה דבר שהוא נגד הטבע ואין האדם יכול לקיימו, ולברוח מן המצר הזה ברחו ונפלו בדחוקים עמוקים, כי יש אומרים כי כמוך על דרך הפלגה וגוזמא הוא דעת הרמב"ן ז"ל.

זו שונה מצות אהבת הגר ממצות אהבת ישראל, שכן הוסיף אצלו הכתוב מלת "את" – "ואהבתם את הגר", להורות כי האהבה נופל על עצמותו, משא"כ האהבה לישראל¹⁹].

ובזה תירצו מה שקשה על עיקרו של מצוה זו, שחייבה תורה את האדם לאהוב לזולתו ממש כנפשו²⁰. לדעתם הכוונה להשתדל במעשים המורים על החיבה והאהבה, כי בזה שייך ציווי²¹. ובזה מיושב משאחזו²² וחי אחיך עמך, חייך קודמין – והרי האיך שייך הוראה זו כשמחוייבים לאהבו כגופו²³. ועד"ז מיישבים דברי הירושלמי "מי שהכה או סימא עינו בידו יחתוך ידו?" – שאין הוא חותך ידי עצמו בגלל שהוא חפץ בטובת עצמו, אבל לא בגלל שאוהב את ידו²⁴.

בלב

לעומת זאת, הרבה מן המפרשים הבינו שהמצוה לאהוב ישראל "כמוך" היינו לאהבו בלב כגופו ולא רק במעשה, ואין לדייק ממלת לרעך שהכוונה לחפצו של רעהו ולא לעצמותו, כי הרבה יש במקרא שהלמ"ד בו יתרה²⁵.

ראש וראשון לדעה זו הוא הרמב"ם, שכתב²⁶: מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך, לפיכך צריך לספר בשבחו וכו'; ועוד כתב²⁷: והמצוה... לאהוב

17 רמב"ן (שם): "ויתכן בעבור שלא אמר "ואהבת את רעך כמוך", והשוה אותם במלת "לרעך", וכן ואהבת לו כמוך (פסוק לד) דגר, שיהיה פירושו להשוות אהבת שניהם בדעתו. ובטור הארוך בשם הרמב"ן: צוה התורה שיאהוב את חברו, עד שיחפץ שיהיה לו כל הטוב שחפץ לנפשו, בעושר וכבוד ונכסים וחכמה, ולכך לא אמר "רעך", דהוה משמע שיאהב גוף רעהו כגופו, אלא אמר "לרעך" פי' שיאהב הטוב לרעהו כמו שאוהב אותו לנפשו.

18 אבל אין דעת החזקוני כן, בכתבו: ואהבת לעשות לו טובה... וכן תפרש גבי והגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך. וכן ברמב"ן (הובא לעיל): וכן ואהבת לו כמוך (פסוק לד) דגר, שיהיה פירושו להשוות אהבת שניהם בדעתו.

19 ספר חוקה (לר' יוסף קמחי, אבי הרד"ק) ע' ט: ואמר הכתוב "ואהבת לרעך כמוך" כי כל מה שזכר בו מלת "את" לא נאמר בו "כמוך", כמו "ואהבתם את הגר". כי הפרש גדול יש בין כל ואת, כי "את" נופל על גוף הדבר ע"כ לא אמר ואהבת רעך כמוך אך לרעך, חפצו ועניו אהב לו כמו שתאהב מה שלך לנפשך כך אהב מה שלו לנפשו.

20 ספר הברית (ח"ב מאמר י"ג): אם היה כתוב ואהבת רעך כמוך היה משמע שתאהב את רעך כמוך ממש, וזה אי אפשר כי אינו בחק טבע האדם שיאהב זולתו באותה מדה ושיעור שאוהב את עצמו ממש ולא יפקוד האל ולא תצוה התורה דבר שהוא נגד הטבע, לכן כתוב ואהבת לרעך כמוך והכוונה לדעת עבדך אני הוא כל אופני הטוב והחסד שהאדם מסכים בדעתו וגומר בלבו שראוי לו לקבל מאהובו יעשה לרעהו שהוא כל אדם. ובמלבי"ם (כאן): כבר העירו המפ' שא"ל שיאהב את חברו כאשר אוהב את עצמו שזה דבר שאינו בכח הנפש. וגם אין לצוות על אהבה או שנהא שאין אדם מושל עליהם.

21 רש"י (שם): "לרעך" איננו אישיותו של השני, אלא כל המגיע אל אישיותו: כל התנאים הקובעים את מעמד חייו - לטוב או למוטב. לאלה נכוון את אהבתנו; נדרוש שלומו וטובתו, כדרך שאנחנו דורשים את טובת עצמנו; נשמח באושרו ונתעצב בצער, כאילו אירעו הדברים לנו; בשמחה נתרום לשלומו - כאילו היה מדובר בשלומנו; נרחיק מעליו צער, כאילו נשקפה סכנה לנו (השווה פי' בראשית נ, יז). זו דרישה, שנוכל לקיים אותה ביחס לכל אדם - אפילו אין כל קירבת נפש בינו לביננו. שהרי אותה מצוות אהבה מתעלמת לחלוטין מאישיותו של האחר; אין היא מושתתת על אחת מתכונותיו; אלא טעמה: "אני ה'"; בשם ה' היא מוטלת עלינו ביחס לכל הבריות; שהרי הוא שקבע את ייעוד כולם להיות "ריעים" זה לזה. כל איש ימצא "מרעה" בחבירו: רעהו ירבה את שלומו, ובשלום רעהו יהיה לו שלום; איש לא יחשוש מהצלחת חברו, ולא יקווה להיבנות מחורבנו; לא ישמח בהצלחתו הוא, כל עוד חברו כושל בצידו.

22 בב"מ סב, א.

23 רמב"ן (ויקרא שם); רזא דמאיר לפענח רזא (שם) אות לא. וכן הוא בתוספות סנהדרין (מה, א) ד"ה ברור לו מיתה יפה: י"מ משום דלרעך כמוך לא שייך מחיים דחייך קודמין.

24 דרשות ר"י אבן שועיב (קדושים): ובירושלמי כתבו מי שהכה בידו יקום ויחתוך ידו, מי שהכה או סימא עינו בידו יחתוך ידו כך ואהבת לרעך כמוך. וכן כתב רבי אברהם ז"ל שיאהב הטוב לחבירו כמו לנפשו.

25 חזקוני (בפירוש האי'): ואהבת לרעך כמוך - אם תעשה כן תאהבהו, והלמ"ד בו יתרה, דוגמא לכל חיל פרעה, לכל כליו תעשה נחשת.

26 רמב"ם דעות ו, ג.

27 ספר המצוות מ"ע רו.

קצתנו את קצתנו כמו שנאהב עצמנו ושתהיה חמלתי ואהבתי לאחי כחמלתי ואהבתי לעצמי בממונו ובגופו וכל מה שיהיה ברשותו או ירצה אותו וכו'²⁸. ועוד כתב²⁹: כאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם... מצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה הש"י איש לחבירו מן האהבה והאחוה. וכלפי ענין הנישואין – שגם הוא נתון לגדרי מצות ואהבת – כתב³⁰: מעיקרנו לא ישא אדם אשה עד שיראנה, לפי שאנו חוששין אולי לא תישר בעינינו ויעמוד עמה ולא יאהבנה, וזה אסור, לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך. והרי כבר דייקו במדרש³¹ מלשון אני ה' הצמודה למצוה זו שהיא לא (רק) במעשה, אלא (אף) בלב.

ולא בהרגשת הלב בלבד תלה הרמב"ם מצוה זו, אלא על האדם להביא הרגשים אלו לידי מעשה, והרי כתב³²: מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעדם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות.

כלפי אהבת הגר, דעת הרמב"ם שהתורה הוסיפה אהבה על אהבת ישראל, דהרי כתב³³: אהבת הגר שבא ונכנס תחת כנפי השכינה שתי מצות עשה, אחת מפני שהוא בכלל ריעים ואחת מפני שהוא גר והתורה אמרה ואהבתם את הגר, צוה על אהבת הגר כמו שצוה על אהבת עצמו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, הקדוש ברוך הוא עצמו אוהב גרים שנאמר ואוהב גר³⁴. ודברים דומים כתב בתשובה³⁵: דע שחובה שחייבתנו התורה על הגרים גדולה היא. על האב ועל האם נצטוינו בכבוד ומורא ועל הנביאים לשמוע להם ואפשר שיכבד אדם ויירא וישמע ממי שאינו אוהבו, ועל הגרים צונו באהבה רבה המסורה ללב ואהבתם את הגר וגו' כמו שצונו לאהוב את שמו ואהבת את ה' אלהיך. והקב"ה בכבודו אוהב גר, שני' ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה.

28 ומסיים: וכל מה שארצה לעצמי ארצה לו כמוהו וכל מה שאשנא לעצמי או למי שידבק בי אשנא לו כמוהו. והוא אמרו יתעלה (שם) ואהבת לרעך כמוך.

29 פירוש המשניות, סנהדרין פ"י.

30 רמב"ם פירוש המשניות קידושין פ"ב מ"א.

31 פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) קדושים (נד, א): ואהבת לרעך כמוך. מכאן אמרו הלל הזקן דעלך סאני לחברך לא תעביד. אני ה'. כל דבר החסור ללב נאמר בו אני ה':

32 רמב"ם הל' אבל, פי"ד ה"א.

33 הל' דעות ו, ד.

34 וראה קריית ספר (דעות, ו שם): שצונו לאהוב את הגרים והוא אמרו ואהבתם את הגר ואף על פי שהיה נכלל באמרו ואהבת לרעך כמוך שהוא ריע במצות מפני שנכנס להסתופף תחת כנפי השכינה הוסיף עליו אהבה על אהבתו ויחד לו מצוה נוספת כמו שבאונאה הזהירו עליו אזהרה נוספת עם היותו נכלל באונאת עמיתו ואם כן יש ב' מצות עשה באהבת הגר אחת בהיותו נכלל באהבת לרעך כמוך וא' באמרו ואהבתם את הגר ובכמה מקומות הזהירה התורה על הגר והקב"ה בעצמו אהבו שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה.

וראה גם רלב"ג (ויקרא יט, לד) לגבי דין הגר: ואהבת לו כמוך. היא מצות עשה. והוסיפה התורה לצוות על אהבתו ואם הוא נכלל במה שאמר "ואהבת לרעך כמוך" לפי שהוא משולל מהקרובים ומהאוהבים בטבע, ולזה יצטרך יותר שיאהבוהו מהבלתי קרובים עם שכבר יקל לאדם להתנגד לו כי אין עזור. ולזה צותה התורה שנהאבהו כנפשו.

35 שו"ת הרמב"ם סימן תמח

הנמנים לדעה זו שעיקר המצוה הוא בלב ה"ה רב ניסים גאון³⁶, ר"ש אבן גבירול³⁷, היראים³⁸, ר"א מגרמיזא³⁹, מהרי"ל⁴⁰, אורחות חיים⁴¹, רבינו בחיי⁴², רלב"ג⁴³, ראב"ן במאמר השכל⁴⁴ וכן בשו"ת שלו⁴⁵, ר"ח פלטיאל⁴⁶, ר' יעקב מסקילי (תלמיד הרשב"א)⁴⁷, הר"ן בדרשותיו⁴⁸, ר' דוד הכוכבי⁴⁹, ר'

36 רב ניסים גאון (מגלת סתרים פרק ד, מקיצי נרדמים): מצאנו הרבה מצות מסעיפי הצדק על דרך ואהבת לרעך כמוך כשם שהאדם אוהב את נפשו ורוצה לראו' בטובתו כך ירצה לאהוב את חבריו וכשם שירצה שינצל גופו מהזיק כך ירצה לחבירו. כי בזמן שיהיה לבבינו שלם על זה הדרך באהבת ריעינו כנפשינו לשמוח בשמחתם ולהיות מיצר בצרתם ולא נחוש להנאותנו בזמן שיש להם הפסד גם לא נחוש על הפסדינו בזמן שנוכל לסלקם מן הפסד אלא נהיה להם חבירים או נזכה לעולם הזה ולעולם הבא. בהיותינו עבדי' לבוראינו לעבדו בלב שלם יחד. כאשר מתחברים כל איברי הגוף ומסייעי' זה את זה במשא דבר שינשא על כתיפיו ומיקל על הגוף ועל הכתף כן נהיה כולנו חבירי' זה לזה ותהיה נפשינו כנפש אחת בגויות רבות.

37 תיקון מידות הנפש (חלק ב שער ג): וראוי לאדם החסיד שינהג בהם כפי יכולתו וכמו שרוצה האדם שירחמוהו בעת צורכו, כן ראוי לדחם למי שנצטרך אליו כמו שנאמר: ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט, י"ח): וזאת המדה רוצה לומר הרחמים משוכחת עד מאוד.

38 סי' רכד (דפוס ישן - לח): ואהבת לרעך כמוך. צוה הב"ה בפ' קדושים ואהבת לרעך כמוך אני ה' ותניא ר"ע אומר זה כלל גדול בתורה פ' ואהבת וכו' שלא לעשות לו ולא לאמר דבר המסור ללבו. וא"ת האיך אדע וכי נביא אני לכך נאמר כמוך פ' ממך תלמוד דבר שאתה יודע שמסור ללבך. והיינו דאמרין בשבת פ"ב [ל"א א'] דעלך סני לחברך לא תעביד והיינו כל התורה כולה ואיך פ'. ע"א למדנו מכאן שמצוות ישראל לאהוב את חבריהם להיות בלב טוב זה עם זה יכול לכל ת"ל כמוך לרעך שהוא כמוך שמכניס עצמו בעול שמים ואוהב מצות כמוך. אבל אם הוא רשע אינך מצוה לאהבו כי מצוה לשנאותו כדכתיב יראת ה' שנאת רע וכתוב הלא משנאיך ה' אשנא וגו'.

39 חכמת הנפש לר"א מגרמיזא: ומצות הלב תחלתם אנכי י"י אלקיך שיהא מאמין בכל לבו שהשם שהוציאו ממצרי' הוא אלקיו והנה מ"ע ואהבת את י"י אלקיך ולדבקה בו ואהבת לרעך כמוך. ומל"ת ככה בלב לא יהי' לך אלקי' אחרים ע"פ. באמונת הלב לא תשנא את אחיך בלבבך, לא תחמוד, וידעת היום והשבות מצות עשה רבים ככה.

40 שו"ת מהרי"ל סימן א: גבי אהבה כתיב בהו בכל ישראל ואהבת לרעך כמוך, ומהו הריבוי את דמריבין ת"ח, צ"ל חיבה יתירה ואהבה עזה להרבק בהן ולאהוב אותן כנפשו.

41 אורחות חיים דין כיבוד אב ואם: ה. וחייב אדם לאהוב את חברו כמותו שנאמר ואהבת לרעך כמוך וכתב הר"י מקורבל ז"ל ובכלל זה הבאת שלום בין אדם לחברו ודוד המלך ע"ה כתב בספרו בקש שלום ורדפהו.

42 כד הקמח שבועות [א]: ודע כי בכלל האהבה מצות עשה של תפילין וציצית שהאהב את אוהבו וזכרו תמיד וכתוב בתפילין (שמות יג) ולזכרון בין עיניך וכתוב בציצית (במדבר טו) וזכרתם את כל מצות ה', ובכלל אהבתו של הקדוש ברוך הוא אהבת החברים היא מצות עשה שנא' ואהבת לרעך כמוך, ובכלל ואהבת לרעך להיות החובל משלם ממון, והוא שנא' (שמות כא) וכי ינצו אנשים והכה איש את רעהו.

43 רלב"ג (ויקרא, שם): ואהבת לרעך כמוך, רוצה לומר שיאהבהו כגופו. ולזה יבחר לו כפי היכולת הטובות [ה]אפשריות לו וירחיק ממנו ההיזקים כמו שיעשה זה לעצמו, אלא שהמצוה בזה הוא באופן שלא יגיע בו נזק לאהוב מפני זאת האהבה ושלא יחוייב לאדם להניח מלאכתו מפני עשיית מלאכתו חברו כי אהבתו עצמו קודמת לאהבתו וזולתו וכן אם יקום עליו להרגו אינו מחוייב שיאהבהו ולא יזיק לו אבל יחוייב למלט את נפשו ואפילו בנפש הקם עליו.

44 מאמר השכל (ראב"ן בעל אבן העזר): באהבת ה' יתעלה יצטרך לאהוב את אשר יאהב הוא יתעלה, ולכן נצטוינו לאהוב איש אחיו שאנחנו חבל נחלחו זרע אוהבו שנאמר ואהבת לרעך כמוך. טו. וכן לאהוב את הגר שנאמר והאבת את הגר כי הוא יתעלה נאמר בו ואוהב גר.

45 ראב"ן שאלות ותשובות (בתחילת הספר) סימן לו: בבראשית רבה [פ' כ"ד] בפרשת זה ספר [תולדת אדם] אמר בן עזאי זה כלל גדול בתורה ור' עקיבא אומר ואהבת לרעך כמוך גדול מזה. ובתורת כהנים בפ' קדושים תהיה [פ"ד הלי"ב] אמר ר' עקיבא ואהבת לרעך כמוך כלל גדול בתורה בן עזאי אומר זה ספר תולדת אדם גדול מזה.

נראה לי פירוש[ו] דהכי דריש בן עזאי זה ספר תולדת אדם כל אדם (אוהב) [יאהב] חבירו כאילו הוא תולדה שלו כלומר בנו, ור' עקיבא אומר כל אדם יאהב חבירו כעצמו. ובהא פליגין[ו] בן עזאי סבר אדם אוהב את בנו יותר מגופו, ור' עקיבא סובר אדם אוהב את גופו יותר מבנו, ולהכי כלל של ואהבת לרעך כמוך גדול מכלל של זה ספר תולדת אדם.

וראה גם הקדמת המגיה לבית אבות (עמ"ס אבות) למהר"ח פאלאגי: הטע' הז'... דנק' מס' אבות דצריך שיהיו החברי' אוהבים ונוהגים כבוד זל"ז כאשר יחמול איש על בנו שכן אמר' עזאי שיאהב אדם לחברו כאלו הוא בנו ותולדה שלו ומפיק לה מדכתיב זה ספר תולדות האדם. ולא כר"ע שאמר ואהבת לרעך כמוך דהוא כגופו ולא יותר מגופו.

ונפקא מביניהון דלר"ע דס"ל שהוא כגופו לפעמים משכחת לה דמצער לעצמו והנה כי כן הוא מצער לחברו ברם לבן עזאי דס"ל דאהבת חבירו הוא כבנו דהוא יותר מגופו לא משכחת לה בשום אופן אלא היא אהבה רבה ושלמה.

מנחם אבן-זרה⁵⁰, רבינו יונה⁵¹, העקידה⁵², העיקרים⁵³, החרדים⁵⁴, החובות הלכות⁵⁵, מהר"ש מנוישטט⁵⁶, ר' מנחם הבבלי⁵⁷, האלשיך⁵⁸, אברבנאל⁵⁹, מסילת ישרים⁶⁰, ר' חיים ויטאל⁶¹, ועוד.

(46) ר' חיים פלטיאל (שמות כ) יש מצות עשה שבפה ויש שבלב ויש שבעשייה... לא יהיה לך בלב, לא תעשה לך פסל בעשייה, לא תשא בפה, זכר בלב, כבוד בעשייה, ואהבת לרעך כמוך בלב, לא תקלל חרש בפה, יציאת ומילה ושאר מצות בעשייה, לא תשנא אחיך בלב, וברכת את יי אלהיך בפה.

(47) תורת המנחה (יתרו, דרשה כד): ובכלל דיבור זה כל מצוה וכל עבירה שהיא תלויה בלב... כגון ואהבת לרעך כמוך, לא תשנא את אחיך בלב, השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וגו', ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי וגו'.

(48) דרשות הר"ן הדרוש החמישי: החלק השני הם המצוות המידותיות כצדקה וגמילות חסדים, ואלה אין ספק ששרשם ויטודם הוא הלב. ומפני שזה החלק כולל הרבה מן המצוות, אמרו (שבת לא א) על אותו שבא לפני הלל ואמר לו שילמדהו כל התורה על רגל אחת, והשיבו ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט יח), ואידך גמרא הוא זיל גמור, רצו בו שמי שיקבע בלבו זאת התכונה הטובה, יקלו עליו עניני רוב המצוות. וזה החלק רושם הנפש והגוף יחד.

(49) ספר הבתים (מצוה ר"ז): צוינו לאהוב קצתנו לקצת כמו שנאהב עצמנו ושתהיה חמלתי ואהבתי אחי שהוא מדתי, כחמלתי ואהבתי לעצמי בממוני ובגופי וכל אשר יקנה אותו ה' וכל מה שאדצה לעצמי אדצה לו כמוהו, וכל מה שאשנא לעצמי או למי שידבק בי אשנא לו כמוהו, והוא אמרו ית' ואהבת לרעך כמוך ע"כ.

ושם בשער היסוד, שער שלישי: אמנם מה שיישר נפש האדם במנהגות מדיניות, במחשבה מצות ואהבת לרעך כמוך, לא תשנא את אחיך בלב, לא תחמוד, לא תקום ולא תסור וכאלה רבות. בדבור הוכח תוכיח את עמיתך, לא תלך רכיל, לא תענה ברעך וכאלה רבות. במעשה, פתוח תפתח את ירך הקם תקים עוזב תעזב, לא תגנוב, לא תגזול, לא תעשוק וכאלה רבות.

(50) צדה לדרך (מאמר ד' כלל ה', כב): ויאמר לנפשו שיאהב לחברו כמו שיאהב לעצמו ויחמול עליהם וירחיק מהם כל הנזק כאשר תשיג ידו כמ"ש ואהבת לרעך כמוך.

(51) דרשות רבינו יונה (פ' כי תצא) ע' רצא: מכל משמר נצור לבך, כלומר יותר מכל דבר שאתה צריך לשמור, נצור לבך שלא (תחטיא) [תחטא] בו באמונה או במחשבה רעה כי ממנו תוצאות חיים. כלומר כל המצוות שבתורה אע"פ שנחלקין שיש מהם בלב בלבד כגון מציאות הבורא וייחודו ומלכותו והשגחתו וחדוש העולם ומצוה לא תקום ולא תטור ולא תשנא את אחיך ואהבת לרעך כמוך. ויש בלשון כגון תפלה ותלמוד... ויש במעשה, שאר המצוות. אע"פ כ' תלויות בלב, אפילו המצוה הנאמרת בלשון והמעשיות...

ובפירושו לתהלים (ס"ו כט) כתב: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. וחייב אדם לדרוש טוב לעמו בכל הדברים שהוא אוהב ודורש טוב לנפשו שנאמר ואהבת לרעך כמוך וזה כלל גדול בתורה שעל ידי השלום מקיימים ישראל את התורה ואמרו רבותינו ז"ל (במ"ד פ"א ד') שקול השלום כנגד הכל.

(52) עקידת יצחק (שער סה): וחתם כל אלו המצוות הבאות בדברים שביני אדם לחבירו בזרזו נפלא, שהוא כלל גדול ומעולה לכל התורה כלה, ואמר ואהבת לרעך כמוך, והוא תכלית טוהר הלב ונקיותו שיאהב האדם לזולתו כמותו. והכוונה, שישים אדם אהבת עצמו המדה אשר בה ישער וימדוד אהבת כל בני אדם, עד שלא יקבל שום אחד ממנו מה שלא ירצה הוא לקבלו מזולתו.

(53) ספר העיקרים (מאמר ג פרק כה): בחלק השלישי והוא חלק המצוות המדעותיות והם שקראום מוראלי"ש, שאמר שהיא חסרה מצד שתורת משה לא הזהירה אלא על כשרון המעשה ולא על טהרת הלב, זהו הפך האמת, שהרי אמרה ומלתם את ערלת לבבכם (דברים י' ט"ז), ואמרה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך (דברים ו' ה'), ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח), ויראת מאלהיך (ויקרא י"ט י"ד), לא תקום ולא תטור את בני עמך (ויקרא י"ט י"ח).

ועוד שם (מאמר ד פרק מה): וזהו שאמרה תורה ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח), כלומר כמו שאהבתך את עצמך אין בה זולתיות כך אהבתך את חבירך לא תחשוב שהוא דבר זולתך, שהוא גדר אהבה הגמורה שיתאחד האהוב עם האהוב, ולזה תמצא כי אהבה בגימטריא"א עולה לאחד, כי אין האהוב זולת עצמו כלל, ולזה יבטח בו ויגלה אליו סודותיו כמו שמגלה אותם לעצמו, וזה כאשר יבטח באהוב שיהיה נאמן בבריתו, שאם לא כן אין ראוי לו לאדם לגלות סודותיו לכל אהוב, כי כאשר אין האהוב נאמן ובדוק לו אין ראוי לו לגלות אליו סודותיו.

(54) ספר חרדים (ט: כח) ואהבת לרעך כמוך... ויהיה רוצה כבוד חברו ככבוד עצמו, ואהבתו וחמלתו על חברו כאהבתו וחמלתו על עצמו.

(55) חובות הלכות שער ח - שער חשבון הנפש פרק ג: שיאהב להם מה שיאהב לנפשו מהם וישנא להם מה שישנא לנפשו מהם וימחל עליהם וידחה מהם כפי יכלתו מה שיזיקם, כמו שכתוב: ואהבת לרעך כמוך.

ובהקדמתו כתב בגדר חובות הלכות: וכאשר התברר לי חיובם מדרך השכל, אמרתי בלבי, שמה הענין הזה אינו כתוב בספר תורתנו, וע"כ הניחו לחברו בספר, שיוזנו אותו ויראנו ענינו, עד אשר בקשתיו בספר התורה ומצאתיו שנזכר בו פעמים רבות, כמו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך... ואמר לאהבה את ה' אלהיך... ואמר לאהבה את ה' אלהיכם... ואמר אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו, ואמר ואהבת לרעך כמוך, ואמר ועתה ישראל... ואמר ואהבתם את הגר וגו'. והיראה והאהבה מחובות הלבבות.

להלכה

אכן, מסתימת הפוסקים⁶² שיש לקבל על עצמו באמירה קודם התפלה מ"ע של ואהבת וכו' משמע שעיקר המצוה הוא בלב. וכלשון הרמב"ם פסק בקיצוץ⁶³: מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך. לפיכך צריך לספר בשבחו וכו'.

56) מנהגי מהר"ש מנוישטט סימן תצט: ואמר מה"ר שלום דמצא כתוב, שיש לאהוב חבירו כמו דכתיב ואהבת לרעך כמוך, אבל לא מצינו כתוב שיש לירא מחבירו, כי לעולם יש לעשות הדין ואין לירא משום אדם.

57) טעמי המצות לר' מנחם בן משה הבבלי (1571): לאהוב כל אחד מישראל שנאמר ואהבת לרעך כמוך, טמ"ז כדי שתהא אהבה וריעות בעם קדש כיון שהם גוף אחד ונפש אחד כל הנפש הבאה ליעקב (א) וא"ת איך אפשר לאהוב המזיק לי באהבה כמוך? (ב) ותיריך שפעמים רבות יקרה שהאדם בעצמו [ישבר] (כך למדתי מהירושלמי) ידו או יסמא עינו ולא רצה לעשות אלא שהעון גרם, כך ג"כ היוזק חבירך ריעך כמוך.

58) לתהלים פ' קלג: הנה ידוע כי נפשות כל עם בני ישראל אחת יחשבו, כי חלק אחת ממעל המה, ועל כן לאחים בני אב אחד נתייחס כולנו, כי אם שמפאת הגופים יראו נפרדים, ועל כן מצונונו הוא יתברך ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט), למען שגם בארץ אשר בה גוייתנו אשר כל אחד בפני עצמו, נתאחד ונהיה לאחדים לב אחד, והוא הכתוב אצלנו על פסוק ישראל גוי אחד בארץ (דברי הימים - א יז כא), לומר שלא בלבד למעלה אשר שם שורש כל נפש ונפש מישראל, כי השרשים יתאחדו כי הצד השווה שבהן כי ממקור אחד כולן, כי אם גם בארץ אשר כל אחד גוף בפני עצמו גם בה יקראו "גוי אחד", שלא עצרם הגשם להקנות בהם פירוד, וזהו "גוי אחד בארץ".

59) אברבנאל (ויקרא שם): והנה עשה הכתוב טענה לחייב ראוי לאדם שתהיה שנאה בלבו על עמיתו והוא אמרו לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך ר"ל היאך אפשר שבלב האדם שהוא מקום קטון וצר מאד ויש לו מחיצה בתוכו ומחצית הלב מלאה דם ומחציתו מלאה רוח איך באותו מקום מועט מהרוח יהיה אהבה לזה ושנאה לזה וזהו לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך שהם שני הפכים אהבה ושנאה בלב. ואמר על זה אני ה' כאומר הלא אמרתי שתעשו כמעשי והלכתם בדרכי וקדושים תהיו כי קדוש אני והנה אני פשוט בתכלית הפשיטות ואין בי רבוי ענינים חלילה ולכן גם אתם ראוי שתהיו כן כי אני שונא ומאס את כל ההרכבות האלה במקום אחד.

60) מסילת ישירים (פרק יא): באה התורה וכללה כלל שהכל נכלל בו, (ויקרא יט): ואהבת לרעך כמוך, כמוך - בלי שום הפרש, כמוך - בלי חילוקים, בלי תחבולות ומזימות, כמוך - ממש.

61) שער הגלגולים - הקדמה לח: גם הזהיר מורי ז"ל לי, ולכל החברים שהיינו עמו בחברה ההיא, שקודם תפלת שחרית, נקבל עלינו מ"ע של ואהבת לרעך כמוך, ויכוין לאהוב לכל אחד מישראל כנפשו, כי עי"ז תעלה תפלתו כלולה מכל ישראל, ותוכל לעלות ולעשות תקון למעלה. ובפרט אהבת החברים שלנו, צריך כל אחד ואחד ממנו לכלול עצמו כאלו הוא אבר אחד מן החברים האלו. ולמאד הזהירני מורי ז"ל בענין זה, ואם איזה חבר ח"ו שעומד בצרה, או יש לו איזה חולה בביתו, או בבניו, ישתתף בצערו, ויתפלל עליו, וכן בכל דבריו ישתתף לכל חבריו עמו.

62) מגן אברהם (או"ח סי' מו): קודם תפלת שחרית יקבל עליו מ"ע של ואהבת לרעך כמוך [הכוונת], ובשו"ע אדה"ז (או"ח סי' מו): ובכניסתו יאמר... ויקבל עליו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך קודם תפלה. ובחיי אדם (חלק א כלל א סעי' ו): יקבל על עצמו בפרטות לאהוב כל אחד ואחד מבני ישראל כגופו, כמו שכתוב [ויקרא יט, יח] ואהבת לרעך כמוך. ועל ידי זה יכלול תפלתו בכלל תפלות כל ישראל ויהיו לאחדים:

63) סי' כט, יב. אבל ראה שערים מצויינים בהלכה שם (ד): כל אחד מישראל כגופו פירשו המפרשים דאין הכוונה שיהא מחוייב לטרוח בעד חבירו כמו שמטריח לעצמו וכל אשר לו יתן לחבירו דהא אמרו חז"ל (בבא מציעא סב.) חייך קודמין אלא בכל הדברים שרוצה לעצמו יחפץ גם לרעהו הן בבריאת הגוף והן בעושר והן בחכמה או בכבוד ולא יהיה לו מדת הקנאה שאם אין לו כל הרברים הג"ל גם לחבירו לא יהיה.

